

WPLYW OBRZYDZENIA MORALNEGO NA POZIOM POŻĄDANIA I PODNIECENIA SEKSUALNEGO

Michał Stefańczyk

Instytut Psychologii, Uniwersytet Wrocławski
ul. Dawida 1, 50-527 Wrocław

E-mail: michal.m.stefanczyk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4198-4512>

Agata Głuszak

Instytut Psychologii, Uniwersytet Wrocławski
ul. Dawida 1, 50-527 Wrocław

E-mail: a.gluszakk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2701-8262>

Kacper Korus

Instytut Psychologii, Uniwersytet Wrocławski
ul. Dawida 1, 50-527 Wrocław

E-mail: kacper.korus96@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1010-6813>

Jacek Jarmasz

Instytut Psychologii, Uniwersytet Wrocławski
ul. Dawida 1, 50-527 Wrocław

E-mail: jacek.jarmasz@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9959-3883>

ABSTRAKT

Cel badań. Celem badań było sprawdzenie, jak wywołanie obrzydzenia moralnego wpływa na pożądanie i podniecenie seksualne.

Metoda badań. Badaniu poddanych zostało 171 osób, w większości studentów wrocławskich uczelni wyższych. Została im zaprezentowana historia wywołująca obrzydzenie moralne (grupa badawcza) oraz historia neutralna (grupa kontrolna), z towarzyszącymi im zdjęciami bohaterów historii. Następnie badani wypełniali Kwestionariusz Podniecenia i Pożądania Seksualnego SADI, w ramach którego proszeni byli o przypomnienie sobie doznań towarzyszących ich ostatniemu doświadczeniu seksualnemu. Inwentarz ten składa się z czterech podskal: aspektu ewaluatywnego, aspektu negatywnego/awersyjnego, aspektu fizjologicznego i aspektu motywacyjnego.

Wyniki badań. Nie wykryto istotnych statystycznie różnic wyników kwestionariusza SADI w trzech pozytywnych podskalach inwentarza: aspekcie ewaluacyjnym, aspekcie fizjologicznym i aspekcie motywacyjnym. Świadczy to o braku wpływu obrzydzenia moralnego na to, jak wyraziste są pozytywne aspekty pożądania i podniecenia seksualnego. Wykryto jednak różnice w aspekcie negatywnym/awersyjnym Kwestionariusza Podniecenia i Pożądania – grupa obrzydzona moralnie miała statystycznie wyższe wyniki na tej podskali od grupy kontrolnej. Nie stwierdzono istotnych różnic międzypłciowych w tych zależnościach.

Ograniczenia badań. Badanie zostało przeprowadzone na próbkę homogeniczną pod względem wieku, wykształcenia i miejsca zamieszkania.

Wnioski. Wyniki badania sugerują istnienie wpływu obrzydzenia moralnego na większą dostępność negatywnych elementów wspomnienia ostatniego seksualnego doświadczenia, niezależnie od utrzymującej się na tym samym poziomie dostępności elementów pozytywnych tego doświadczenia. Wcześniejsze badania sugerują, że obrzydzenie zaostrza sądy moralne, my zaś rozszerzamy tę zależność: obrzydzenie moralne zaostrza sądy ogólnie, także dotyczące negatywnych doznań seksualnych.

Słowa kluczowe: obrzydzenie moralne, podniecenie, pożądanie, wyrazistość wspomnienia.

The effect of moral disgust on the level of desire and sexual arousal

ABSTRACT

Aim of research. Our aim was to find out whether eliciting moral disgust influences sexual arousal and desire.

Methods. We conducted research on 171 participants, most of whom were university students. They were presented with a story eliciting moral disgust (experimental group) or a neutral story (control group), with photographs of the characters from the stories. Subsequently, the participants were asked to fill in the Sexual Arousal and Desire Scale, within which they had to remind themselves of their last sexual experiences. The scale consists of four sub-scales: evaluative, negative/aversive, physiological and motivational aspect.

Results. No significant differences were found in terms of the three positive sub-scales: evaluative, physiological and motivational aspects. It indicates that moral disgust does not influence the vividness of positive aspects of sexual arousal and desire. However, discrepancies in the negative/aversive aspect of the SADI scale were found – morally disgusted participants were noted to have statistically higher scores in this sub-scale than the controls. No gender differences were found in these relationships.

Limitations. The research was conducted on a group that was homogeneous with respect to age, education and the place of residence.

Conclusions. The results imply that moral disgust has an influence on accessibility of negative elements of last sexual experience's memories, regardless of accessibility of positive elements of such memories. Earlier studies suggested that disgust makes moral judgments more severe, and this study widens this relationship – moral disgust increases judgments in general, including the negative parts of sexual experiences.

Keywords: moral disgust, sexual arousal, desire, memory vividness

WSTĘP

Obrzydzenie jest emocją uznaną jako jedna z sześciu podstawowych (Ekman, 1992), które występują uniwersalnie (Ekman i Friesen, 1971). W perspektywie adaptacyjnej, obrzydzenie ma za zadanie chronić nas przed specyficznymi i powszechnymi kategoriami bodźców spotykanych w naszym otoczeniu, z którymi borykali się nasi przodkowie (Tooby i Cosmides, 1990). Takie ewolucyjne podejście reprezentuje Joshua Tybur (Tybur, Lieberman i Griskevicius, 2009). Na podstawie swoich badań wyszczególnił trzy aspekty obrzydzenia: patogenowe, seksualne i moralne. Obrzydzenie patogenowe wiąże się z unikaniem substancji kojarzonych z wywoływaniem choroby i zanieczyszczeniem (Curtis, Aunger i Rabie, 2004); obrzydzenie seksualne odpowiada za ochronę przed zachowaniem, które może obniżyć szanse na długoterminowy sukces reprodukcyjny (Fessler i Navarrete, 2003); obrzydzenie moralne zaś jest wywoływane wobec tych, z którymi interakcja może się wiązać z dużymi kosztami społecznymi – własnymi lub społeczności, której się jest częścią (Levine i Kurzban, 2006).

Na przeciwnym w stosunku do obrzydzenia biegunie plasuje się pożądanie i podniecenie seksualne rozumiane jako energetyzująca siła, która motywuje człowieka do poszukiwania lub inicjowania kontaktu oraz zachowania seksualnego, oraz towarzyszące mu pobudzenie fizjologiczne (Toledano i Pfaus, 2006). Bezpośrednim skutkiem takiego stanu jest ruch „do”, chęć zbliżenia się. Tendencja ta odgrywa także dużą rolę w doborze partnera seksualnego, zarówno długo-, jak i krótkoterminowego, aczkolwiek występują tutaj duże różnice międzypłciowe (np. Clark i Hatfield 1989; Kenrick 1990). To właśnie ta „przyciągająca” właściwość pożądania seksualnego szczególnie interesująco kontrastuje z obrzydzeniem, które może wpływać na nastawienie wobec interakcji, także erotycznej (Fessler i Navarrete, 2003).

Dotychczasowe badania wiążące obrzydzenie z relacjami damsko-męskimi koncentrowały się przeważnie na negatywnym wpływie obrzydzenia na spostrzeganą atrakcyjność fizyczną (np. Jones i in., 2012; Fisher, Fincher, Hahn, DeBruine i Jones, 2013), pomijając bardziej osobiste i intymne doznania seksualne. Badania te wskazywały na istotną rolę obrzydzenia patogenowego w preferencjach cech płci przeciwnej, nie wykrywając wpływów aspektu seksualnego lub moralnego. Jednocześnie obrzydzenie moralne wydaje się intuicyjnie być elementem warunkującym wejście w interakcję społeczną. Wydaje się, że może doprowadzać do szatańskiego efektu halo, który wpłynie na dalsze postrzeganie i interpretowanie bodźców oraz generalnie doprowadzi do bardziej tendencyjnego nastawienia wobec wszelkich interakcji. Chcieliśmy się dowiedzieć, czy wywołanie obrzydzenia zmniejszy wyrazistość wspomnienia ostatniego doświadczenia seksualnego, a poprzez to wpłynie na poziom pożądania i podniecenia. Badania Newhagena (1998) sugerują bowiem, że bodźce wywołujące obrzydzenie wpływają na procesy pamięciowe. By uniknąć zaktywizowania schematów erotycznych u badanych, zrezygnowaliśmy z badania obrzydzenia seksualnego, które mogłoby udostępnić badanym schemat ich ostatniego doświadczenia seksualnego. Skupiliśmy się więc na mniej zbadanym w tym aspekcie, a równie ciekawym obrzydzeniu moralnym. Wprowadziliśmy rozróżnienie na kilka aspektów pożądania i podniecenia, aby w bardziej szczegółowy sposób móc opisać zależności między nimi a obrzydzeniem. Za pomocą naszego badania planowaliśmy określić wpływ, jaki ma obrzydzenie moralne na ocenę własnego pożądania i podniecenia seksualnego.

METODA

Badanie było w pełni anonimowe, a dla poczucia komfortu udostępniliśmy badanym kopertę wypełnioną wcześniej uzupełnionymi kwestionariuszami, do której osoba badana mogła dołożyć swoją kopię, tak, by jej odpowiedzi były nie do zidentyfikowania. Nie oferowaliśmy żadnego wynagrodzenia za udział w badaniu.

UCZESTNICY

W badaniu wzięło udział 171 osób, z czego z analizy wykluczaliśmy 12 osób o orientacji bi- lub homoseksualnej, ponieważ nie stworzyli oni grupy wystarczająco licznej, by móc poddać ją osobnej analizie. Pozostawiło to próbkę 159 osób (79 kobiet, w wieku $M = 21$, $SD = 1,6$ i 80 mężczyzn, w wieku $M = 22,1$, $SD = 2,6$). W większości byli to studenci wrocławskich uczelni wyższych.

BADANIE PILOTAŻOWE

By ujednoczyć wyobrażenia na temat wyglądu osób dopuszczających się czynów generujących obrzydzenie moralne, postanowiliśmy wykorzystać materiał wizualny w postaci zdjęć z wizerunkami takich osób, o płci przeciwnej do płci badanych. Aby móc porównywać ze sobą wyniki międzypłciowo, potrzebowaliśmy bodźców o relatywnie podobnej atrakcyjności. Przeprowadziliśmy badanie pilotażowe, w którym pula 37 zdjęć różnych mężczyzn i 41 zdjęć różnych kobiet została oceniona przez ochotników zrekrutowanych w centrum handlowym. Oceny dokonywało się poprzez aplikację na laptopie bądź tablecie, udostępnianych badanym przez nas. Użyliśmy 10-stopniowej skali Likerta, gdzie „1” oznaczało najniższą, a „10” najwyższą ocenę. Po zebraniu 30 głosów od obu płci, wybraliśmy zdjęcia mężczyzny i kobiety, które: a) nie różniły się statystycznie między sobą średnią ocen atrakcyjności i miały zbliżone odchylenia standardowe oraz b) mieściły się w zasięgu połowy swojego odchylenia standardowego od środka skali. Zależało nam na tym, by twarz domyślnie nie wydawała się nieatrakcyjna, co mogłoby wpłynąć na aktywowany przez nas schemat poznawczy (Goffman, 2005).

BADANIE WŁAŚCIWE

Do wywołania obrzydzenia stworzyliśmy krótkie historyjki: jedną wywołującą obrzydzenie moralne i jedną kontrolną, w której bohater nie zachowuje się w sposób obrzydliwy (załącznik 1). Każdy badany otrzymywał jedną historię. Bohaterami historyjek były osoby z wybranych w pilotażu zdjęć, nazwane na potrzeby opisów Monika i Marek. W każdej opowieści zamieściliśmy stałe elementy, które były neutralnymi buforami między kolejnymi aktami obrzydzenia (bufory te to na przykład rzetelność i profesjonalność w życiu zawodowym, pochodzenie z małego miasta, ukończenie studiów wyższych), aby uwiarygodnić realność bohaterów historii. Wprowadzone elementy obrzydzące zaczerpnęliśmy bezpośrednio z Trójczynnikowej Skali Obrzydzenia (np. „kradzież własności sąsiada”) lub fundamentów teorii Tybura (np. „krzywoprzysięstwo” lub „oszukiwanie”, które są wymieniane przez Tybura jako typowe zachowania antysocjalne wzbudzające obrzydzenie moralne [Tybur i in., 2009]). Dla obu płci historie były identyczne, z wyjątkiem neutralnego zdania o umiejętnościach Moniki i Marka – on potrafił dobrze jeździć samochodem, ona zamiast tego dobrze gotowała. Chcieliśmy w ten sposób uniknąć wywołania w badanych dysonansu spo-

wodowanego zaburzeniem stereotypu kierowcy, który jest bardzo silny już od bardzo młodego wieku (Granie i Papafava, 2011). Ostatecznie więc stworzyliśmy cztery grupy badanych – osobno kobiety i mężczyźni do obu opisów.

Wykorzystaliśmy także Kwestionariusz Pobudzenia i Pożądania Seksualnego SADI (Toledano i Pfaus, 2006), w którym badani na skali Likerta 0-5, gdzie „0” oznacza „w ogóle tego nie opisuje”, „3” oznacza „opisuje to umiarkowanie dobrze”, a „5” oznacza „opisuje to doskonale”, oceniali, jak trafnie każde z pięćdziesięciu czterech podanych określeń odnosi się do doznań towarzyszących ich ostatniemu doświadczeniu seksualnemu. Inwentarz ten składa się z czterech podskal, opisujących różne kategorie takiego doświadczenia: aspekt ewaluacyjny (np. „podekscytowany”, „pełen pasji”, „dobry”), aspekt negatywny/awersyjny (np. „niespokojny”, „odrzucający”, „niezainteresowany”), aspekt fizjologiczny (np. „pożądliwy”, „zaczerwienione genitalia”, „wrażliwy na dotyk”) oraz aspekt motywacyjny (np. „popędliwy”, „niecierpliwy”, „wyczekujący”).

Ponadto zawarliśmy w kwestionariuszu skalę orientacji seksualnej Kinseya (Kinsey, Pomeroy, Martin i Sloan, 1948), która za pomocą likertowskiej skali o przedziale 0-6 mierzy orientację seksualną, gdzie „0” oznacza „wyłącznie heteroseksualny”, „6” oznacza „wyłącznie homoseksualny”, a wartości pomiędzy to rosnąca preferencja osób własnej płci (z wyrównaną biseksualnością przy wartości „3”).

PROCEDURA

Każdy badany otrzymywał na początku zdjęcie osoby przeciwnej płci (wybrane w badaniu pilotażowym zdjęcie „Moniki” w przypadku mężczyzn bądź „Marka” w przypadku kobiet) oraz własny egzemplarz krótkiej historyjki, w jednej z dwóch wersji, opisującej codzienne zachowanie postaci przedstawionych na fotografiach. Następnie, po zapoznaniu się z opisem bohatera historii, badany proszony był o ewaluację swojego pobudzenia i pożądania seksualnego przy pomocy kwestionariusza SADI, po przypomnieniu sobie swojego ostatniego doświadczenia seksualnego (Toledo i Pfaus, 2006). W dalszej części badania prosiliśmy o wypełnienie krótkiej metryczki, w której zawarte były pytania o wiek, płeć, posiadanie rodzeństwa, status związku, czas jego trwania oraz, w razie bycia singlem, najdłuższy czas trwania związku w przeszłości. Następnym krokiem było zaznaczenie swojej pozycji na skali orientacji seksualnej Kinseya (Kinsey i in., 1948).

WYNIKI

Analizy danych dokonaliśmy za pomocą pakietu statystycznego Statistica (wersja 13.1 dla systemu Windows). Wpływ rodzaju historii na ocenę pięciu interpersonalnych elementów był analizowany za pomocą jednoczynnikowej analizy wariancji ANOVA, ponieważ skośność rozkładu wyników w każdym czynniku był mniejszy niż 1,6, a kurtoza mniejsza od 3, co świadczy o wystarczającej normalności rozkładu wyników.

Obrzydzenie moralne badanych nie wpłynęło w sposób istotny na dostępność i wyrazistość ich wspomnień dotyczących ostatniego doświadczenia seksualnego w aspekcie ewaluacyjnym ($F(1, 155) = 1,41, p = 0,24$), fizjologicznym ($F(1, 154) = 1,58, p = 0,21$) ani motywacyjnym ($F(1, 154) = 0,43, p = 0,51$), wykryliśmy jednak istotną statystycznie różnicę w aspekcie negatywnym/awersyjnym ($F(1, 154) = 4,47, p = 0,04$) (tabela 1). Test post-hoc Bonferroni ujawnił, że grupa z historią normalną osiągała niższe wy-

niki w skali aspektu negatywnego/awersyjnego ($M = 14,18$) niż grupa obrzydzona moralnie ($M = 18,13$). Nie wykryliśmy żadnych istotnych różnic międzypłciowych. Żadna z informacji personalnych w metryczce nie wpływała na uzyskane wyniki.

Tabela 1. Wpływ obrzydzenia moralnego na ewaluację własnego pobudzenia i pożądania seksualnego po przypomnieniu sobie swojego ostatniego doświadczenia seksualnego

Aspekt	Grupa kontrolna (M)	Obrzydzenie moralne (M)	F	p
Ewaluatywny	92,01	88,19	4,47	0,24
Negatywny/awersyjny	14,18*	18,13*	2,40	0,04*
Fizjologiczny	48,44	45,76	68,4	0,21
Motywacyjny	29,85	29,00	57,37	0,51

Legenda: * - $p < 0,05$; M – średnia;

Źródło: badanie własne Autora

DYSKUSJA

Nasza hipoteza, że obrzydzenie moralne pomniejszy dostępność schematu ostatniego doświadczenia seksualnego, co uczyni je mniej wyraźnym i oddziałującym, nie potwierdziła się. W żadnym z trzech pozytywnych aspektów pożądania i podniecenia seksualnego nie wykryliśmy niższych wyników po wzbudzeniu obrzydzenia moralnego. Jednak aspekt negatywności/awersyjności zależał od wzbudzenia obrzydzenia moralnego, osiągając wyższą wartość w grupie obrzydzonej. Wcześniejsze badania sugerują, że obrzydzenie zaostrza sądy moralne, my zaś rozszerzamy tę zależność: obrzydzenie moralne zaostrza sądy ogólnie, także dotyczące negatywnych doznań seksualnych.

Brak związku między obrzydzeniem moralnym a aspektem ewaluatywnym, fizjologicznym i motywacyjnym własnych doznań seksualnych wynikać może z odrębnego analizowania obu tych elementów. Obrzydzenia dopuściła się obca osoba (Monika lub Marek), z którą badani nie mieli żadnej relacji, a już z pewnością nie erotycznej. Jej postęпки, nawet jeśli obrzydzące, nie wpływały na przyjemność odczuć towarzyszących ostatniemu doświadczeniu seksualnemu badanych, z którym tamta nie ma nic wspólnego. Peter J. de Jong, Mark von Overveld i Charmaine Borg (2013) sugerują dodatkowo, że pobudzenie seksualne odgrywa kluczową rolę w przeciwstawianiu się wzbudzonemu obrzydzeniu, zatem prośba o przypomnienie sobie ostatniego stosunku seksualnego neutralizowała obrzydzenie moralne spowodowane przeczytaniem historyjki. Autorzy zakładają, że ta funkcja pobudzenia seksualnego umożliwia nam jakikolwiek stosunek seksualny, który sam w sobie jest naruszeniem naszych cielesnych granic, a więc tym, przed czym chronić ma obrzydzenie. W tym świetle nasze wyniki zgodne są także z odkryciami Dana Ariely'ego i George'a Loewensteina (2006). Udowodnili oni, że stan pobudzenia seksualnego wpływa na nasz krytycyzm i sądy, niejako wyłączając to przetwarzanie informacji, które odsunęłoby nas od przyjemności seksualnej. Zatem gdy poziom naszego podniecenia i pożądania wzrośnie, zaczyna on dominować nad wszelkimi pozostałymi kwestiami i je wygłusza.

Niemniej obrzydzenie moralne spowodowało wzrost wrażeń frustracji i nieprzyjemności we wspomnieniach ostatniego doświadczenia seksualnego. Oznacza to,

że choć obrzydzenie moralne nie obniża naszej satysfakcji, to zwiększa naszą dysatisfakcję. Obrzydzenie moralne może więc aktywizować schematy kojarzone negatywnie, które na zasadzie podobieństwa uwypuklają inne przykre doświadczenia, czyniąc je bardziej wyrazistymi i dostępnymi. Thalia Wheatley i Jonathan Haidt (2005) wykazali, że obrzydzenie zaostrza sądy moralne, my zaś rozszerzamy tę zależność: obrzydzenie moralne zaostrza sądy ogólnie, także dotyczące negatywnych doznań seksualnych. Niewykluczone, że transgresje moralne obcych i niewspółnotowość ich zachowania (Wojciszke, 2010) uwrażliwiają nas na nieprzyjemne odczucia z obszaru intymnego stosunku seksualnego z bliską nam osobą.

Tybur (Tybur i in., 2009) wykazał wiele różnic międzypłciowych w każdym aspekcie obrzydzenia w Trójczynnikowej Skali Obrzydzenia, z kobietami osiągającymi wyższe wyniki we wszystkich trzech podskalach. W naszych badaniach nie wykryliśmy jednak istotnej różnicy międzypłciowej w obrzydzeniu moralnym. Staramy się to uzasadnić koncepcją etyki według Carol Gilligan (1982), która wydzieliła jej dwa aspekty - typowo kobiecą etykę troski, skupiającą się na dobrych relacjach z innymi oraz życzliwości, oraz typowo męską etykę sprawiedliwości, mającej w swoich fundamentach chłodne i obiektywne podleganie zasadom. Bohaterowie naszych opowieści w wersji z obrzydzeniem moralnym dopuszczali się czynów obrzydliwych zarówno z punktu widzenia etyki troski, jak i etyki zasad (załącznik 1), a fragment o krzywoprzysięstwie w sądzie szczególnie mocno uderza w fundament męskiej etyki sprawiedliwości, co mogło wyrównać poziom obrzydzenia u obu płci.

Przy interpretowaniu naszych wyników należy wziąć pod uwagę brak zróżnicowania wiekowego grupy badawczej, co uniemożliwia uogólnianie wniosków na całą populację. Ze względu na ewoluowanie etapów bliskich relacji (Sternberg, 1986) i ogólny spadek częstości uprawiania seksu w kolejnych latach związku (Call, Sprecher i Schwartz, 1995), osoby starsze oraz będące w małżeństwie mogłyby osiągać zupełnie inne i bardziej zróżnicowane wyniki w kwestionariuszu SADI (Toledano i Pfaus, 2006). Ponadto prawie wszyscy badani mieszkali w dużym mieście i w perspektywie kilku lat mieli ukończenie studiów wyższych, co prowadzi do zwiększenia homogeniczności grupy. Nie kontrolowaliśmy też dnia cyklu miesięcznego u kobiet, który może wpływać na ich pobudzenie seksualne, preferencje cech u mężczyzny i ocenę tychże (np. Penton-Voak i Perrett, 2001).

PODSUMOWANIE

Podsumowując, w naszych badaniach wykazaliśmy brak związku między obrzydzeniem moralnym a poziomem pobudzenia i pożądania seksualnego, z wyjątkiem zwiększonych doznań w aspekcie negatywnym/awersyjnym. Jakkolwiek satysfakcjonujące odczucia związane z podnieceniem i pożądaniem seksualnym nie zmniejszają się pod wpływem obrzydzenia moralnego, tak czyjaś transgresja moralna zwiększa nasz krytycyzm i poziom raportowanych nieprzyjemnych wrażeń. Daje to świeże spojrzenie na kwestię elementów determinujących podniecenie i pożądanie seksualne. Zdają się one nie być zależne od obrzydzenia moralnego w obszarze pozytywnym, jednak podatne na owo obrzydzenie w obszarze odczuć negatywnych. Sugeruje to, że zaktywizowane obrzydzenie podwyższa surowość naszych ocen i uwypukla ne-

gatywne elementy obiektu podlegającego ocenie, nie dewaluując jego pozytywnych przymiotów. Skłania to do wzięcia pod uwagę hipotezy o niezależności dodatnich i ujemnych wartościowań ocenianego obiektu, a konkretnie własnego doświadczenia. Tylko bowiem ten drugi rodzaj wartościowania zależał w naszym badaniu od zmieniających sytuacyjnych zaistniałych w momencie przed ewaluacją. Dalsze i pogłębione badania w tym temacie są wskazane, by poszerzyć wysnute dotychczas wnioski.

BIBLIOGRAFIA

1. Ariely, D. i Loewenstein, G. (2006). The heat of the moment: the effect of sexual arousal on sexual decision making. *Journal of Behavioral Decision Making*, 19(2), 87-98.
2. Call, V., Sprecher, S. i Schwartz, P. (1995). The incidence and frequency of marital sex in a national sample. *Journal of Marriage and the Family*, 639-652.
3. Clark, R. D. i Hatfield, E. (1989). Gender differences in receptivity to sexual offers. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 2(1), 39-55.
4. Curtis, V., Aunger, R. i Rabie, T. (2004). Evidence that disgust evolved to protect from risk of disease. *Proceedings of the Royal Society of London B: Biological Sciences*, 271(Suppl 4), S131-S133.
5. de Jong, P. J., van Overveld, M. i Borg, C. (2013). Giving in to arousal or staying stuck in disgust? Disgust-based mechanisms in sex and sexual dysfunction. *Journal of Sex Research*, 50(3-4), 247-262.
6. Dell Inc. (2016). Dell Statistica (data analysis software system), version 13.software.dell.com.
7. Ekman, P. (1992). An argument for basic emotions. *Cognition & Emotion*, 6(3-4), 169-200.
8. Ekman, P. (1992). Are there basic emotions? *Psychological Review*, 99(3), 550-553.
9. Ekman, P. i Friesen, W. V. (1971). Constants across cultures in the face and emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 17(2), 124.
10. Fessler, D. M. i Navarrete, C. D. (2003). Domain-specific variation in disgust sensitivity across the menstrual cycle. *Evolution and Human Behavior*, 24(6), 406-417.
11. Fisher, C. I., Fincher, C. L., Hahn, A. C., DeBruine, L. M. i Jones, B. C. (2013). Individual differences in pathogen disgust predict men's, but not women's, preferences for facial cues of weight. *Personality and Individual Differences*, 55(7), 860-863.
12. Gilligan, C. (1982). *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
13. Goffman, E. (2005). *Piętno*. Gdańsk: Wydawnictwo GWP.
14. Granie, M. A. i Papařava, E. (2011). Gender stereotypes associated with vehicle driving among French preadolescents and adolescents. *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*, 14(5), 341-353.
15. Jones, B. C., Feinberg, D. R., Watkins, C. D., Fincher, C. L., Little, A. C. i DeBruine, L. M. (2012). Pathogen disgust predicts women's preferences for masculinity in men's voices, faces, and bodies. *Behavioral Ecology*, 24(2), 373-379.
16. Kinsey, A. C., Pomeroy, W. B., Martin, C. E. i Sloan, S. (1948). *Sexual behavior in the human male*. Philadelphia: W. S. Saunders Co.
17. Levine, S. S. i Kurzban, R. (2006). Explaining clustering in social networks: Toward an evolutionary theory of cascading benefits. *Managerial and Decision Economics*, 27(2-3), 173-187.
18. Newhagen, J. E. (1998). TV news images that induce anger, fear, and disgust: Effects on approach-avoidance and memory. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 42(2), 265-276.
19. Penton-Voak, I. S. i Perrett, D. I. (2001). Male facial attractiveness: perceived personality and shifting female preferences for male traits across the menstrual cycle. *Advances in the Study of Behavior*, 30, 219-259.
20. Sternberg, R. J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review*, 93(2), 119.
21. Toledano, R. i Pfaus, J. (2006). OUTCOMES ASSESSMENT: The Sexual Arousal and Desire Inventory (SADI): A Multidimensional Scale to Assess Subjective Sexual Arousal and Desire. *The Journal of Sexual Medicine*, 3(5), 853-877.
22. Tooby, J. i Cosmides, L. (1990). The past explains the present: Emotional adaptations and the structure of ancestral environments. *Ethology and Sociobiology*, 11(4-5), 375-424.
23. Tybur, J. M., Lieberman, D. i Griskevicius, V. (2009). Microbes, mating, and morality: individual differences in three functional domains of disgust. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(1), 103.
24. Wojciszke, B. (2010). *Sprawczość i współnotowość: podstawowe wymiary spostrzegania społecznego*. Gdańsk: Wydawnictwo GWP.
25. Wheatley, T. i Haidt, J. (2005). Hypnotic disgust makes moral judgments more severe. *Psychological Science*, 16(10), 780-784.